

BORTOM KONFLIKTER I FJÄLLEN

UTMANINGAR I MULTIFUNKTIONELLA LANDSKAP

I forskningsprojektet *Bortom konflikter i fjällen* har fem forskare vid Mittuniversitetet och Stockholms universitet under åren 2013-2015 studerat intressekonflikter i Jämtlandsfjällen och hur olika aktörer upplever utmaningar och möjligheter kring buller och tystnad, vindkraftsutbyggnad, myndigheternas samarbeten och naturvård.

Studierna har belyst några av de utmaningar som finns i ett mångfacetterat fjällandskap där många olika intressen ska samexistera.

– Forskningen visar att det finns motsättningar mellan olika markanvändningsintressen, exempelvis rennäring, turism, fritidsaktiviteter, naturvård med flera. Det finns även motsättningar mellan grupper som utövar olika

sorters friluftaktiviteter, säger projektledare Sandra Wall-Reinius.

Forskningsresultaten kan fungera som underlag i planering, beslut och förvaltning som rör både bevarande av natur- och kulturvärden samt upplevelsevärden för lokalbefolkning och tillresta besökare.

Foto: Anneli Åman

BULLER ELLER TYSTNAD I FJÄLLEN?

UPPLEVELSER BLAND FJÄLLBESÖKARE

Hur upplever man buller och tystnad som besökare i Jämtlandsfjällen?

Detta har undersökts i två enkätundersökningar med sommarbesökare, turskidåkare och snöskoteråkare.

Av sommarbesökarna anser en femtedel (av svenska besökare) och en tiondel (av internationella besökare) att buller är ett problem. I de fall man upplevt buller så har det främst varit från helikopter. Vintertid anser 90% av snöskoteråkarna att buller inte är ett problem, eller inte mycket av ett problem, medan ungefär hälften av turskidåkarna anser att buller existerar något eller mycket i Jämtlandsfjällen. Buller har inte upplevts i någon hög utsträckning från militärflyg, vägtrafik, vindkraft, flyg eller högljudda människor. Buller från helikopter är dock en källa som båda grupperna har upplevt något.

Det finns emellertid en stor skillnad mellan turskidåkare och snöskoteråkare upplevelse av buller från snöskoter. Inte överraskande upplever turskidåkarna buller från snöskotrar i högre grad än de som åker snöskoter. Snöskoteråkarna anser att information och förbud mot bullrande fordon är av störst vikt för att minska buller från snöskoter i Jämtlandsfjällen. Turskidåkarna anser att bullerfria zoner är av störst vikt, samt begränsning att nyttja området för vissa motoriserade aktiviteter.

Vad är tystnad?

Relaterat till buller finns dess motsats – tystnad. Att tystnaden är viktig framgår i båda undersökningarna, sommar och vinter, oavsett aktivitet. En stor del av sommarbesökarna anser att tystnaden är en stor orsak till att besöka Jämtlandsfjällen. Flera av turskidåkarna påpekar att tystnad är att slippa ett kontinuerligt bakgrundsbrus

från maskiner och fordon, så kallade storstadsljud. Turskidåkarna uttrycker dock en viss acceptans för enskilda ljud från exempelvis snöskotrar, särskilt om det är relaterat till aktiviteter som transport av livsmedel.

Naturens inslag är av stor betydelse bland många av turskidåkarna, liksom avkoppling, själslig frid och inre lugn. Även bland snöskoteråkarna är tystnad en upplevelse där inte ett konstant brus från stad eller trafik finns, men som kan inkludera avbrott med enskilda ljud. De beskriver snöskotern som ett transportmedel till en plats där tystnad sedan upplevs, vilket skapar möjligheter. Tystnad beskrivs också med hänvisning till vad snöskoteråkarna ser omkring sig, som de öppna vyerna och fjällandskapet. Det sociala umgänget samt aktiviteter inkluderas tydligt i snöskoteråkarnas beskrivningar av tystnad.

Vill du veta mer?

**Kontakta rosemarie.
ankre@miun.se**

LANDSKAPSFRÅGOR KRÄVER HELHETSSYN

INSTITUTIONELLA STRUKTURER UTMANAS ATT SAMARBETA

Landskap förvaltas idag oftast utifrån specifika institutionella perspektiv, som exempelvis naturskydd, jordbruk eller bevarande av kulturarv.

Detta synsätt är alltför ”stuprörformat” och genomförs ofta på ett sätt som inte integrerar olika frågor och intressen tillräckligt bra.

– Vår forskning visar att detta sektorstänk är ett hinder i förvaltningen och i arbetet med att nå en hållbar utveckling säger Daniel Laven som är forskare i projektet.

Splittring kring landskapsfrågor

Tvärtom visar studien att landskapsbaserade ansatser som ser till helheten är lovande för landsbygdsområden.

– Men de kan vara svåra att förverkliga på grund av att planeringen och förvaltningen kring landskapsfrågor och markanvändningsfrågor i Sverige är så splittrad, säger Daniel.

Landskapsbegreppet förvirrar

I en första delstudie baserad på intervjuer med nationella och regionala myndighetspersoner framkom två tydliga teman:

1. *Bristande och försvårande sektorsamarbete*
2. *Förvirring och osäkerhet över landskapsbegreppet*

Personer som deltagit i intervjun menar att det är en utmaning att skapa en gemensam förståelse kring landskapsbegreppet. Detta eftersom det har olika innebörd för olika aktörer, vilket kan skapa osäkerhet och därmed hinder för gemensamma åtgärder. De svarande tror dock att det finns möjlighet att utveckla en helhetssyn på landskapsfrågor.

– De ser positivt på att integrera olika intressen och

aktörer, säger Sandra Wall-Reinius som är forskare i projektet.

Kartlägger samarbeten

En efterföljande regional studie som pågår just nu, innefattar myndigheter inom planering, markanvändningsfrågor och utvecklingsverksamhet i Jämtland. Projektets fokus ligger på hur man agerar och samspelar när det gäller markanvändning och hållbarhetsfrågor. Studien baseras både på intervjuer och kartläggning av samarbeten och nätverk. Preliminära resultat bekräftar den nationella studien.

– De administrativa enheterna som ansvarar för planering av markanvändning saknar ofta kapacitet att integrera förvaltning på landskapsnivå, konstaterar Sandra.

Vill hitta nya sätt att samarbeta

Tre slutsatser går att dra utifrån studierna:

- Landskapsbaserade ansatser kan vara hållbara utvecklingsstrategier för framtiden. De utmanar dock existerande institutionella strukturer samt ledningsstrukturer.
- Olika administrativa enheter har svårt att samarbeta på ett effektivt sätt. Därmed minskar möjligheten till innovationer, samverkan och utvecklingspotential.
- Trots dessa utmaningar vill regionala aktörer gärna experimentera med bredare landskapsansatser, förutsatt att det finns resurser till det.

Vill du veta mer?

Kontakta sandra.wall-reinius@miun.se

eller
daniel.laven@miun.se

Hur påverkar vindkraftsetablering landskapsbilden?
Foto: Anneli Åman

VIKTIGT ATT TÄNKA PÅ VID VINDKRAFTSUTBYGGNAD

OM "KUMULATIVA EFFEKTER" OCH KRITISKA FRÅGOR TILL BESLUTSUNDERLAG

Denna studie om vindkraft är en del i forskningsprojektet *Bortom konflikter i fjällen*. Studien handlar om att identifiera de strategiska frågeställningar som uppstår då vindkraftsutbyggnad får konsekvenser och ger upphov till kumulativa effekter, till exempel påverkan på landskapsbilden som upplevelsevärde. Utbyggnad av vindkraft påverkar även rennäringsen, fjälllandskapets natur- och kulturvärden, med mera.

Kumulativa effekter av vindkraftens utbyggnad definieras i denna studie som ökande förändringar, orsakade av tillkomsten av en vindpark i kombination med tidigare, nuvarande och rimligt förutsebara framtida utbyggnader. Vanligtvis saknas en bra beskrivning av kumulativa effekter liksom en grundläggande insikt om effekternas betydelse och hur de ska hanteras.

Forskarna i projektet har undersökt svenskarnas åsikter kring vindkraft, samt sommarbesökarnas attityder till vindkraft i södra Jämtlandsfjällen.

– En viktig del i projektet är också att diskutera hur vi kan ta fram ett väl underbyggt faktaunderlag, som kan användas vid vindkraftsetableringar i fjällen, säger forskaren Bosse Bodén. Han förklarar vidare att detta faktaunderlag sedan måste integreras på ett bra sätt i den juridiska tillståndsprocessen samt i den kommunalpolitiska tillstyrkansprocessen.

Sätter fingret på de viktiga frågorna

Forskningen har identifierat flera strategiska frågeställningar som är viktiga att ta hänsyn till i arbetet med miljömålet Storslagen Fjällmiljö:

- Uttrycket "kumulativa effekter" är inte helt lätt att förstå. Hur preciserar och definierar man detta uttryck i miljökonsekvensbeskrivningar? Hur tar man hänsyn till kumulativa effekter i den juridiska tillståndsprocessen?
- Hur motiverar man beslut av miljöprövningsdelegationerna och miljödomstolarna som handlar om kumulativa effekter, utifrån miljöbalkens paragrafer och de olika intressen som representeras där?

- Hur tar man hänsyn till kumulativa effekter som:
  - uppstår inom och utanför själva exploateringsområdet?
  - gäller "mjuka" icke mätbara värden samt mätbara "hårda" värden?
  - är visuella och påverkar landskapsbilden, jämfört med ljud och skuggor i närområdet?
  - påverkar växt- och djurlivet jämfört med mänskliga upplevelsevärden?
  - påverkar Natura 2000-områden och andra skyddade områden jämfört med riksintresseområden för rekreation och friluftsliv samt renskötsel?

Hur ska miljöbalken användas?

Naturvårdsverket driver just nu ett miljöbalksprojekt som visar att det finns många frågor om miljöbalken och hur den ska tillämpas. Den kritik som riktas mot balkens tillämpning handlar bland annat om att kumulativa effekter inte beaktas på ett tillfredställande sätt, samt att bevarandebalkens miljövärden ofta får stå tillbaka för exploateringsintressena i den avvägning som sker i domstolarna.

Detta delprojekt avser att klargöra hur kumulativa effekter vägs in och beaktas i den juridiska miljöprövnings- och tillståndsprocessen. Nästa steg i projektet blir att intervjua jurister som är verksamma inom länsstyrelsernas miljöprövningsdelegationer och domstolsväsendet.

Vill du veta mer?

Kontakta bosse.boden@miun.se

Lokalbefolkning, samer, tillresta besökare samt representanter för organisationer och myndigheter upplever etablering av skyddade områden delvis olika. Foto: Linda Bylund

BORTOM STATISKA KATEGORIER

HUR KAN OLIKA INTRESSEN SAMEXISTERA I SKYDDADE OMRÅDEN?

Denna studie belyser hur olika intressen och aktörsgrupper förstår och tolkar skyddade områden. Ett fyrtiotal personer från lokalsamhällen, organisationer och myndigheter har intervjuats kring frågor som rör naturvård i vid bemärkelse och specifikt planen på en nationalpark.

Vill påverka planering av skyddade områden

I södra Jämtlandsfjällen pågår en process om en eventuell ny nationalpark. Den engagerar många olika intressen och kom därför att bli ett viktigt inslag i intervjuerna.

– Det är vår förhoppning att resultaten bidrar till förändringar i planering av skyddade områden, för att undvika konflikter och skapa större flexibilitet kring skydd och brukande, säger Sandra Wall-Reinius som är forskare i projektet.

Resultaten visar att etablering av skyddade områden (särskilt en nationalpark) och hur dessa ska förvaltas, upplevs olika bland olika aktörer. Spänningar, misstro och intressekonflikter förekommer. Förståelsen för att begrepp och föreställningar påverkar förväntningar och praktisk användning av ett landskap är av avgörande betydelse vid processer.

Olika anledningar att skydda landskap

Begrepp och kategorier som används kring bevarande-frågor (exempelvis uppdelning i vad som är natur och kultur, vad som avses med bevarande, brukande och utveckling, eller vad en nationalpark är) kan resultera i motsägelser och låsningar som skapar problem och spänningar mellan olika aktörer och olika intressen.

– Landskap kan skyddas av olika anledningar, säger Sandra Wall-Reinius och berättar att det i intervjuerna framkommer att deltagarna upplever två huvudsakliga syften; att skydda naturen samt att attrahera fler turister.

– Vissa anser att syftet vridits från att handla om naturskydd, till ett sätt att locka fler turister och stärka turismnäringen. Andra menar tvärtom, berättar Annika Dahlberg som också forskar i projektet.

I intervjuerna kom det också fram att många upplever att syftet är att hålla borta exploatering som gruvdrift. Andra menar att naturskyddet ska inkludera renskötsel och samisk kultur och att området bör förbli tillgängligt för all ortsbefolkning så att de kan fortsätta med jakt, fiske och skoteråkning.

Förtroende och dialog behövs

Det forskarna i projektet har kommit fram till är bland annat att:

- Nya internationella trender om skydd som betonar lokalt deltagande i hela processen har endast delvis accepterats av myndigheter. Dock finns det en större medvetenhet än tidigare av behovet att inkludera lokalt inflytande.

Forskningen handlar om att balansera olika intressen i södra Jämtlandsfjällen. Foto: Linda Bylund

Foto: Arild Vågen

- Fjällen ses fortfarande generellt som orörd och som vildmark (av myndigheter).
- Brist på information och låg transparens skapar misstänksamhet och osäkerhet kring konsekvenser för privatliv och företagande. Lokala aktörer känner inte att myndigheter lyssnar på dem. I takt med att processen fortskridit har vissa blivit mer negativa till nationalparksidén.
- Förtroende och dialog är viktigt för att förstå och respektera olika perspektiv och intressen.
- Det måste finnas en beredskap hos alla parter att kompromissa och se flera möjliga och flexibla lösningar.

Modernt tänk för framtiden

Sammantaget handlar det om behovet av ett mer modernt tänk vad gäller naturvård och naturskydd. Detta nya tänk undviker gränsdragningar mellan kategorier som natur och kultur. Det är öppet för nya tankar där det finns tydliga spelregler för hur området får brukas, inte enbart hur det ska skyddas. Det innebär också en större betoning på den samiska kulturen och på andra lokala gruppers kunskap, kultur, användning och tradition.

Vill du veta mer?

Kontakta sandra.wall-reinius@miun.se

eller annika.dahlberg@natgeo.su.se

Det finns flera vägval i nationalparksprocessen. Hur ska framtida brukande och skydd se ut? Foto: Sandra Wall-Reinius

Många olika intressen ska samexistera i fjällen. Foto: Sandra Wall-Reinius

Turister vid Sylarnas fjällstation. Foto: Sandra Wall-Reinius

FORSKNINGEN KOMMER TILL NYTTA

SAMVERKAN OCH DIALOG FÖR ATT KOMMA BORTOM KONFLIKTER

Vad blir kontentan av de olika delarna? Dags att summera.

Forskningsprojektet *Bortom konflikter i fjällen* har på olika sätt interagerat med representanter från Länsstyrelsen i Jämtlands län, Naturvårdsverket, Naboer AB, Berg och Åre kommuner, Svenska turistföreningen, Handölsdalens sameby och Gaaltje.

Genom referensgruppsträffar, seminarier, forskningspresentationer och deltagande på möten som arrangerats av Fjällforum och Gränsfjällen i samverkan, har forskningen tagit in aktuella frågor samtidigt som forskningsresultat också nått ut till organisationer och myndigheter.

Ser positiva effekter

Samverkan och dialog behövs för att komma bortom konflikter. Referensgruppen belyser att forskningsresultaten kommit till användning på olika sätt och att mötet mellan fjällens aktörer och forskare är viktigt:

”Insatser och beslut för detta [en långsiktig hållbar utveckling] måste grundas på fakta och här kommer forskningen in som en mycket viktig part. Det är också viktigt att forskningen kontinuerligt interagerar med fjällets aktörer och följer upp processerna noggrant ur ett forskarperspektiv. Vi ser redan nu att symbiosen med forskningen i vårt område, ger positiva mervärden och hoppas att vi kan fortsätta jobba vidare på den inslagna vägen.”

”Många av de frågor som belysts i detta forskningsprojekt har stort värde för Länsstyrelsens verksamheter, som just handlar om att avväga olika intressekonflikter som uppstår kring markanvändningen i fjällen. Ökad kunskap ger bättre beslutsunderlag i våra ärenden.”

”Processen för att ta fram beslutsunderlag inför ett eventuellt bildande av en nationalpark

Foto: Sandra Wall-Reinius

i Sylarna-, Helags-, Vålådalområdet har direkt nytta av den kunskap som genererats i detta forskningsprojekt.”

Projektledare Sandra Wall-Reinius är nöjd.

– Om vår forskning har bidragit till mer kunskap och bättre beslutsunderlag i frågor där det finns intressekonflikter, då finns det också möjligheter för en hållbar utveckling i fjällen, säger hon.

Storlagen Fjällmiljö
www.storlagnafjall.se

Övriga publikationer i
Storlagen Fjällmiljö:
www.storlagnafjall.se/
publikationer

Projektledare
Sandra Wall-Reinius
Dr. Lektor i kulturgeografi
010-142 82 46
sandra.wall-reinius@
miun.se

Projektmedarbetare
Rosemarie Ankre
Tek.lic.Adjunkt i kulturgeografi
010-142 78 36
rosemarie.ankre@miun.se

Projektmedarbetare
Daniel Laven
Docent i kulturgeografi
010-142 86 20
daniel.laven@miun.se

Projektmedarbetare
Bosse Bodén
Dr. Lektor i turismvetenskap
010-142 89 91
bosse.boden@miun.se

Projektmedarbetare
Annika Dahlberg
Docent i geografi
08 6747850
annika.dahlberg@natgeo.su.se